Daartol aaya cappandɗe nayi ngol suudɗaa - Tonngoode cappandɗe tati e tati

Ezekiel Tonngoode Sappo e Nayi

Jeff Pippenger
2026-10-27

E soraaji nay e jowi e deftere Fuɗɗoode, aslol Kayinu yerondiraa e aslol Seet ngam hollude ceertugol majji.

Lamech Moyƴo e Lamech Bondo

Leyƴi ɗiɗi ɗii ina kollira ceertondiral hakkunde ɓe majji ɓee e ɓe kisi ɓee, tee won e jurriya leyƴi ɗiɗi ɗii ina ngoni ‘maandeeji jurriya’ nanndondirɗi e nder leyƴi ceertondirɗi ɗii. Cain ina woni maande fedde yimɓe ɓe tuubataa hakke, tee ɓe sunotoo sabu ngonka maɓɓe tigi tan.

> O wi'i, Hol ko waɗuɗaa? Daande yiiyam miñ maa nana wullitoo e am ummoraade e leydi. Jooni a huɗaama ummoraade e leydi ndi udditii hunduko mum ngam jaɓɓude yiiyam miñ maa iwɗam e junngo maa; so a remii leydi, ndi hokkatataa maa doole mum kadi; a wonay dogiiɗo e yilloowo e leydi. Cain wi'i Joomiraaɗo, Leeɓte am ɓurii ko mi waawi muñde. Yeew, hannde a riiwii kam e hoore leydi; mi wonay suuɗaaɗo e yeeso maa; mi wonay dogiiɗo e yilloowo e leydi; tee kala mo tawii kam waray kam. Joomiraaɗo wi'i mo, Ko ɗum waɗi, kala mo warii Cain, o heɓay yoɓitaare laabi jeeɗiɗi. Joomiraaɗo waɗi maande e Cain, ngam wota hay gooto mo tawii mo war mo. Cain yalti e yeeso Joomiraaɗo, hoɗi e leydi Nod, e bannge fuɗnaange Eden. Fuɗɗoode 4:10–16.

Cain ko maande fedde yimɓe ɓe tuubataa, ɓe paawata hakkille maɓɓe tan e ngonka maɓɓe ka heewi tampere, ka ɓe ngaddani hoore maɓɓe sabu salagol maɓɓe ɗaɓɓude waɗde ko moyƴi.

> Kono o jaɓaani Kayinu e sadaka makko. Kayinu tikki no feewi, tee yeeso makko niɓɓi. Joomiraaɗo wi'i Kayinu, Ko honɗun saabii a tikki? Ko honɗun saabii yeeso maa niɓɓi? Si a waɗii ko moyƴi, a jaɓetaake naa? Kono si a waɗaani ko moyƴi, hakke no fukkii e damal. Yiɗde mum wonay ko e maa, tee a laamoto ɗum. Fuɗɗoode 4:5–7.

Maayɗe Jeegom—Alfaaji Tati e Omegaaji Tati

E binndanɗe ɓennuɗe ɗee, min kollii wonde Enoch ko maande malaa'ikaajo gadano oo, Lamech ko maande malaa'ikaajo ɗiɗaɓo oo, Methuselah ko noddaango hakkunde jemma, e Noah ko malaa'ikaajo tataɓo oo. Lamech, iwɗo e leñol Seth, maayii tuma nde o waɗi duuɓi teemeɗɗe jeeɗiɗi e cappanɗe jeeɗiɗi e jeeɗiɗi, duuɓi jowi hade ilam, ko e tuma ilam Methuselah maayi. Maayde Methuselah rewii maayde Lamech caggal duuɓi jowi, tee sabu ɗum, maayɗe maɓɓe ɗee ngoni maandeeji maayde debbo Ezekiel, nde maayde Jerusalem, debbo Baalel ngel, rewii caggal hitaande wootere e feccere (1.5).

> E miin, Yuhaana, mi yi'i saare seniinde ndee, Yerusalaam hesere, ina jippa daga kammu, iwde to Alla, nde heblaa hono debbo dewgal mo ciŋkaa ngam gorko mum. Hollitaare 21:2.

Maayɗe alfa ɓeyngu debbo Ezekiel e Lamech, ɗe jokkondiri e maayɗe omega Jerusalem e Methuselah, ngonnoo maandeeji maayde John Palaiologos, nde maayde Constantine mo sappo e go'o dow tatagol Constantinople rewti caggal duuɓi jowi. Gorol Lamech ngol hollata duuɓi jowi, wondude e sahaa eggugol kulle balɗe jeeɗiɗi e joofgol ɗiin duuɓi. Gorol Rome Fuɗnaange ngol woni maande duuɓi jowi, e kadi sahaa duuɓi nay e nder ɗiin duuɓi jowi fof. Gorol Ezekiel ngol woni maande duuɓi ɗiɗi e kadi hitaande wootere e feccere (1.5). Gorol Ezekiel wonande bonnugol Jerusalem e juuɗe Babylon ngol hawrondiri e bonnugol Jerusalem laawol ɗimmol e juuɗe Rome, gila 66 haa 70. Gorol Rome wonande bonnugol Jerusalem ngol yaltinata sahaa duuɓi nay e sahaa duuɓi tati e feccere hitaande. Kala gorol e ɗiin gori nay ɗi ngoni maandeeji yaltinii, wonaa sahaa gooto, kono sahaaji ɗiɗi ɗi ngoni maandeeji e nder seeditagol mum wonande annabaaku.

Lamech, John Palaiologos e debbo Ezekiel ina ngoni maande laawol alpha e duumol waktu ngol gasata e maayde omega. Ɗiɗi e gori tati ɗin ina kollira taarol kono ngol gasata e maayde nanndo kala gorol. Gorol heddii ngol gasata e naatgol kulle ɗen e laana kaan. Nanndo omega oo ina hawrindira ilaam Noah e halkugol Jerusalem e halkugol ɓale Constantinople. Maandeeji omega tati ɗin fof ina kollira gasgol duumol ƴeewndugol e sariya ñalawma Alat mo ɓadii arde.

E jaati, taarol haɓre alaa wonnoo e seedamfaagu laana Nuuhu, kono fotiino wonde laawol ƴawde ngam newnude naatgol e laana kaa. So laawol ƴawde ngam loowde laana kaa ndaaraama ko maande laawol ƴawde ngam taarol haɓre, ndeen seedamfaaji maayde ɗii tati fof kollata ko taarol haɓre. E doggol Rooma dow bonnugol Yerusalem gila 66 haa 70, woodiino taarol ngal Cestius waɗi e 66 e taarol ɗiɗaɓol ngal Titus waɗi e 70.

Duuɓi Nay

Duuɓi nay ɗi timmirta e taarugol Constantinople e konu e hitaande 1453 ɗee ko tayre ɗimmere duuɓi nay e annabinaaku Islaam e dow “lebbi jowi” e Feeññinannde jeenay. Tayre arande duuɓi nay e annabinaaku “lebbi jowi” ndee wonnoo gila 1333 haa 1337, e taarugol Nicomedia e konu. Taarugol ngol kadi ina tiindoo timmugol duuɓi cappanɗe tati e jeetati gila 27 Yuli 1299. Bonnugol Jerusalem laabi ɗiɗi, bonnugol Constantinople laawol gootol, ndiyam ilam ɗam e taarugol Nicomedia e konu ko seedeeji jowi yahrugol konu e Panium gila 200 hade jibineede Almasiihu haa 198 hade jibineede Almasiihu, ngol wonata seedeere jeegomaɓere, e woodi seedeeji goɗɗi seeɗa kadi.

Laabi ɗiɗi ɗi Jerusalem bonnaa ɗi ina mbaawi fottindireede no weeɓiri, “gorol dow gorol.” Ilawol ndiyam ngol e gorol Rome fuɗnaange ngol ina pottindiraa sabu mayɗe alfa e omega ɗe ɗi njogondiri. Dillere hare Panium nde ina fottindiraa ko heeri e gorol Ezekiel hitaande 587 hade jibineede Almasiihu, sabu yontaaji taarugol ɗiɗi ɗi fof ina kollira duuɓi ɗiɗi. Panium ina holliraa e aayaare sappo e joy nder Daniel sappo e go'o, nde adii aayaare sappo e jeegom holliroore sariya Alahadi garoowo ko ɓooyaani, wano bonnugol Jerusalem e hitaande 586 hade jibineede

Almasiihu e hitaande 70 caggal jibineede Almasiihu holliri ɗum nii. Duumol duuɓi ɗiɗi e hare Panium e taarugol Sidon ngol ina naatna kala e ɗee gorɗi e daartol suudĩngol ngol Daniel sappo e go'o, aayaare cappanɗe nay.

Maande

Maande laawol annabaaku adannde, e taaragol Jerusalem e kala e bonneeji mum ɗiɗi ɗii, ina hollira maande; Cestius e hitaande 66 e maayde debbo Ezekiel no ngoni fof maandeeji alfa. Lamech kadi woni maande adannde e laawol ngol, tee ko ɗum waɗi, e seedamfaagu yimɓe ɗiɗo, Lamech kadi woni maande. Duuɓi makko 777 ɗii ina kollira maande moftal ngal foolii, ngal waɗiraa e geɗe tati: annabi, yottinoowo sadaka e laamɗo.

> Kadi mi hokki ɓe ñalɗi Sabat am, ngam ɗi ngona maande hakkunde am e maɓɓe, ngam ɓe annda wonde ko miin woni Joomiraaɗo mo seninta ɓe. Ezekiel 20:12.

Duuɓi 300

Enoch, mo woni jeeɗiɗaɓo gila e Adam e leñol Seth, yahdii e Alla duuɓi 300, tee o ƴettaama to kammu. ‘300’ ko maande kaarte teemedde tati ɗe araniiɓe ɓee ɗe hitaande 1843, e waajotooɓe Millerite teemedde tati ɓe jahdi e majje, kadi e konu Gideon ngu joginoo yimɓe teemedde tati. Enoch, waajotooɓe Millerite ɓee e yimɓe Gideon teemedde tati ɓee ko maandeeji yimɓe ujunaaje teemedere e cappanɗe nay e nay ɓee. Samson ƴettii pobbi 300, o haɓɓondiri ɗi ɗiɗi-ɗiɗi, ɗum holliri 150 e maande haɓɓondiraande nde limgal mum fof woni teemedde tati.

> Samson yahii nangi dawaaji teemedde tati, o ƴetti leɗɗe kuɓɓinirɗe, o waɗondiri laaci majji ɗiɗi-ɗiɗi, o waɗi lekki huɓɓinirki gootki hakkunde laaci ɗiɗi kala. Nde o huɓɓini leɗɗe ɗen, o acci dawaaji ɗin e gawri Filistiinaaɓe ndariindi ndin, o summi gawri taƴaandi haɓɓaandi ndin e gawri ndariindi ndin, wondude e naakooji innabooje e leɗɗe oliiw. Ñaawooɓe 15:4, 5.

Haalaaji annabinaaku ɗiɗi baɗɗi e Lislaam e taariindi 9 e deftere Feeññinde, ɗi kala woni e dow lebbi jowi, kollata wonde “yiite” e “laaci” ko sifaaji Lislaam.

> E ko nii mi yi'iri pucci ɗin e peeññinannde ndee, e ɓe joodĩnoo e dow majji, ɓe ɓorninoo kaɓirɗe becce mbayɗe no yiite, e jasinti, e sulfuuru: e ko'e pucci ɗin no nanndunoo e ko'e mbarooji; e yiite e cuurki e sulfuuru no njaltunoo e hunnduko majji. Ko ɗee geɗe tati mbari feccere woore e pecce tati e yimɓe ɓen, ɗum ko yiite e cuurki e sulfuuru njaltunoodi e hunnduko majji. Sabu baawɗe majji ko e hunnduko majji e laaci majji ngoni: sabu laaci majji no nanndunoo e bolle, ɗi njoginoo ko'e, e ko laaci ɗin pucci ɗin lorrirta. Peeññinannde 9:17–19.

Doole Islaam ngoni e kunndule maɓɓe e laaci maɓɓe kadi.

> E ɗi njoginoo laaci nanndudi e laaƴol yaare, tee tippirɗe ngonnoo e laaci maɗi; doole maɗi ngonnoo ko naawnude yimɓe lebbi jowi. E ɗi njoginoo laamɗo e hoore maɗi, ɗun ko malaaka ngaska nga alaa les, mo innde mum e ɗemngal Ibrani woni Abaddon, kono e ɗemngal Gereeki

innde mum woni Apollyon. Peeññinannde 9:10, 11.

Doole Islaam ngam tampinde e warude ngoni e kunnduɗe maɓɓe e laaci maɓɓe fof, ɗi njaltata e kunnduɗe maɓɓe e laaci maɓɓe.

> Ko ɗum waɗi, Joomiraaɗo tayɗat e Israa'iila hoore e laaci, liccol e huɗo ndiyam, e ñalawma gooto. Mawɗo teddudo, oon woni hoore; annabiijo jannginoowo fenaande, oon woni laaci. Sabu arɗiiɓe ngol leñol majjinta ɓe; ɓe ɓe ngardata ɓeen kadi halkinetee. Isaaya 9:14–16.

Islaam e Israa'iila ina njokkondiri e bannge annabaaku, sabu ɗi ɗiɗi fof ko ɓiɓɓe Ibraahiima, tee e kala gorol, “hoore” ndee ko “mawɗo e teddinaaɗo” oo, “laaci” kii kadi ko “annabiijo jannginoowo fenaande” oo. E Islaam, annabiijo mawɗo jannginnooɗo fenaande oo ko Muhammadu. Alkur'aana ina maantina fenaande dillinoore bofooji Islaam, tee mawɗo e teddinaaɗo oo ko laamu majji e bannge siyaasaa. Islaam ina ɗowee e karallaagal laamu (hunuko), ngal fenaande Alkur'aana (laaci) dillinta. Liwaaɗi Samson teemedde tati ɗii peccee ko e pelle ɗiɗi ɗe kala heen woni lebbi jowi, ɗe poti tampinde e warude rewrude e jayngol, cuurki e sulfuur.

Yiite, Cuurki e Sulfuuru

Yiite, cuurki e sulfuuru ina njogii sifaaji annabaaku malaa'ikaaɓe tato ɓen. Huunde arannde nden e sakkitiinde nden ko fannuuji yiite. Ɗaɗol konngol “sulfuuru” ngol ina maanda jalbol iwngol to Alla. Yiite ko maande ɓatakuru; cuurki ngun ko njaltudi ɓatakuru ndun, sulfuuru ndun kadi ina hollira wonde ɓatakuru ndun ko ɓatakuru diine. Ɗe tato fof ina ñemmbita e fenaande ɓatakuru goonga malaa'ikaaɓe tato ɓen e Peeñcuye sappo e nay. Cuɗorgal becce baɗirngal njaandi ngal ina holliree no yiite, jasintu e sulfuuru. Ngal ina ñemmbita e fenaande cuɗorgal becce hooreejo yottinooɓe sadaka on. Cuɗorgal becce hooreejo yottinooɓe sadaka on ina maanda yimɓe ujunnaaje teemedde e cappanɗe nay e nay ɓen, no kaayɗe dime sappo e ɗiɗi ɗe ngoni yimɓe, ɗe renndinaa e Allaaku, ngu Urim e Thummim maandi. Jasintu jamanuuji ɗee ɓooyɗi ko mbonndi bulaa-baleeri niɓɓundi wonnoo, walla mbonndi purpuuru niɓɓundi. Jasintu cuɗorgal becce Islaam ngal ina yahdi e cuurki ngun njaltata e kunnduɗi (laamu) e laaci (moftal) Islaam.

Yetteede Enoch haa ka kammu caggal duuɓi 300 ɗi o yahdunoo e Alla ina waɗa jokkondiral hakkunde limgal 300 ngal e ɓatakuru malaa'ika gadano oo, ndu yottii e hitaande 1798. Nduun ɓatakuru malaa'ika gadano oo heɓi doole ñalnde 11 lewru Juko hitaande 1840, e timmugol haala annabaaku baɗte lebbi jowi ɗi e Wahayu 9. Sahaaji ɗiɗi ɗi lebbi jowi ɗi ngondi e ndee tayre kaɓɓondiraama gorol dow gorol. Ko ɓooyaani tan faamaama wonde lebbi jowi ɗi e aaya 5 e lebbi jowi ɗi e aaya 10 ko sahaaji ɗiɗi ceertuɗi, duuɓi teemedere e cappanɗe jowi e kala sahaa. Nde anndaama wonde ɗuum ko goonga, Samson haɓɓondiri diilaaji ɗin e pelle teemedere e cappanɗe jowi, diilaaji ɗiɗi e kala fedde.

E taariindi annabaaku Samson (innde ndee firti ko “naange”), “cuurki” ki yalti e ngaska tuma nde hare Nineveh maantini coktirgal ngal, suuɗii naange ngee e niɓɓere. Rewɓe Miller ɓee paamii no feewi wonde suuɗugol naange ngee e cuurki ngaska Islaam ko suuɗugol Kibaaru Moyyo Almasiihu, wano ɗum maantinirtee e naange ngee (Samson). Jokkondire goɗɗe keewɗe ena

woodi hakkunde seeditorde Samson e Islaam e tayɗe jeenay haa sappo e go'o ɗe deftere Feeñannde.

Limre tati ina feeñi e daartol Samson, sabu ɓe noddaa e dewgal ngal poti ñawtude tinndol ngol e nder balɗe tati. Samson ina jokkondiri e rewɓe tato: debbo makko mo Timnah, debbo jeenoowo on e Delilah. Ruuhu Joomiraawo on ina jippoo e Samson laabi tati: nde o hawri e mbaroodi ndin, to Ashkelon e to Lehi. Samson ina hokki Delilah jaabawuuji tati ɗi ngonaa goonga, hade makko haalude goonga. Limre tati ina maantina Allaaku, wondude e allaaku fenaande ngu mboodi mawndi ndin, kullal ngal e annabiijo penoowo on, e kadi mbaadi dental gomɗinɓe ngal fooli, ngal waɗi pecce tati.

Cappanɗe tati ko limoore yottinoowo sadaka, tee no woodnoo sehilaaɓe cappanɗe tati ɓe ngaddaa e bernde dewgal Samson. Caggal ɗuum, Samson waɗi foorte wonde o hokkat hoɓɓe ɓen leppi cappanɗe tati e conci cappanɗe tati so ɓe mbaawii tawde jaabawol tinndol ngol. Nde janfa waɗaa e tinndol makko, Samson warii worɓe cappanɗe tati ɓe Ashkelon ngam yoɓde foorte nde. Limoore cappanɗe tati ko asakal 300 e maanaa annabaaku, tee, e yaadondiral e yahdugol Enoch e Alla duuɓi teemedde tati, dille teemedde tati ɗe Samson nangi, haɓɓondiri ɗe e pelle teemerre e cappanɗe joy, ɗiɗi-ɗiɗi, ena njokkondiri e haaluuji annabaaku ɗiɗi baɗɗi e lebbi joy e Feeññinannde jeenay, ɗi kaɓɓondiraa huutoraade laawol gorol dow gorol. Teemedde tati ko asakal ujunnaaje tati e maanaa annabaaku, tee limoore ujunnaaje tati ena hollira heddiiɓe, so tawii ko heddiiɓe peewɓe hono no ɓe tuubnoo e Pentecost kolliri ɗum, walla heddiiɓe ɓe peewaani hono no ɓe Lewinkooɓe mbari e murtoo ngeccel kaŋŋe kolliri ɗum.

Murtugol ngal waɗnoo e dow naggel kaŋŋe ngel e ɓe tuubii ñande Pentekost, ɗiɗi fof ina tolondiri e laawol haalaaji annabaaɓe e arugol sariya Alahadi ko ɓooyaani. Fedde keddiiɓe wootere woni maande fedde keddiiɓe nde jeyaa e leñol aadi Alla e fedde keddiiɓe nde jeyaa e ɓe ngonaa e nder coggal leñol aadi Alla. Yimɓe ujunuuje tati ɓe innaa laawol aranol e seeditoore Samson ko Yahuudiyankooɓe ɓe njagginoo Samson ngam welnude Filistiyankooɓe, tee ɓe innaa laawol ɗiɗaɓol ko Filistiyankooɓe. Ñaawgol fuɗɗotoo e suudu Alla, caggal ɗum e gollotooɓe waktu sappo e go'o ɓe ngoni haa jooni e Babilon. Seeditoore Samson ina teeŋtina maana ujunuuje tati hono maande keddiiɓe, kadi ina teeŋtina deggondiral laawol ñaawgol ngol. Enoch yahdii e Alla duuɓi teemedde tati, o woni noon maande keddiiɓe e leñol aadi Alla ɓe ɗaamataa maayde. Keddiiɓe ɓen ko yimɓe ujunuuje teemedere e cappanɗe nayi e nayi ɓe, e tayre jeeɗiɗaɓre e deftere Feeññingol, ceerndiraa e jamaare mawnde.

Asakal 300 ko 30, ɗum woni maande yottinoowo sadaka, e kadi, limre tati, nde woni asakal cappanɗe tati, ina maantina Allaaku, e kadi Allaaku nanndinaangu ngu ngoorri, rabbaare e annabiijo fenaande. Tati kadi ina maantina feccugol moftal fooliingal e pecce tati, ngal hollirtee e Laamɗo David mo fuɗɗi laamaade nde o waɗi duuɓi cappanɗe tati, e yottinoowo sadaka Joseph mo fuɗɗi golle mum nde o waɗi duuɓi cappanɗe tati, e annabiijo e yottinoowo sadaka Ezekiel mo fuɗɗi duuɓi cappanɗe ɗiɗi e ɗiɗi ɗi golle mum e hitaande cappanɗe tataɓere e daawal yubilee sappo e jeeɗiɗaɓal. Hono yottinoowo sadaka, o waɗayno duuɓi cappanɗe tati.

Kala huunde e ɗee geɗe tati maandiniraaɗe, ɗe holliraa e mbaydi annabiijo, yottinoowo sadaka e laamiiɗo, heɓata tammbere Alla nde Sabbatu ñalnde jeeɗaɓere e maande laawol nde fuɗɗinta

taarol hare ngol. Seedeeji ɗiɗi maayde, wondude e seedee balloowo bonnugol Jerusalem e hitaande 70, ndokkata seedeeji tati wonde maande laawol nde taarol hare ngol ko ‘maande.’

Maande Laawol Baylugol

So taarugol saare e konu fuɗɗii, moftal Alla fooloowal ngal jogii pecce tati maandaama, hono no Lamech hollirta ɗum. Maayde debbo Ezekiel ina hollira wonde ko e maande laawol ndee tigi yimɓe ɓe ngonnoo yimɓe ahadi ɓee njawtaama haa timmi. Maande laawol ndee ina hollira waylugol ummoraade e Laodicea yahde e Philadelphia, ngol kadi sifaama ko eggugol moftal haɓoowal yahde e moftal fooloowal, ngal wontira moftal jeetataɓal, ngal jeyaa e ɗee jeeɗiɗi. Maande laawol ndee e daartol malaa'ikaajo tataɓo e dental tokkuɓe Miller, ngol yahri gila 22 Oktoobar 1844 haa e murtingol hitaande 1863, hollinoo sahaa hitaande 1856, nde James e Ellen White, ɓe ɗiɗo, puɗɗii innude dental ngal dental Laodicea. E hitaande 1856, dental tokkuɓe Miller ngal Philadelphia wayliima wonti dental tokkuɓe Miller ngal Laodicea. Caggal ɗum duuɓi jeeɗiɗi, dental tokkuɓe Miller ngal Laodicea timmii, tuma nde dental ngal wonti moftal Adventist ɓe Ñalnde Jeeɗiɗaɓere ngal Laodicea.

Ndeen maande laawol kadi ina holliraa e misaal hitaande 313, nde moftal Smyrna timmi, moftal Pergamus fuɗɗii. So ɗum fof renndinaama, waylitaare hitaande 1856, iwde e moftal Philadelphia ngal feewi faade e moftal Laodicea ngal feewaani, ina yahdi e waylitaare hitaande 313, iwde e moftal Smyrna ngal feewi faade e moftal Pergamus ngal feewaani, tee nokku waylitaare oo kadi ina hollira wonde ndeen maande laawol ko maande. Taarugol ngol ina fuɗɗora maande, tuggude e seeditagol seedeeɓe heewɓe. So dillere malaa'ikaajo tataɓo, nde mooɓi yimɓe ujunnaaji teemedere e cappanɗe nay e nay ɓen, maantinaama e maayde Lamech, ɓe maantinaama tee ɓe ngoni e gootal timmungal e nde ɓe ɓamtee no limbol, sabu maande laawol arande e nder mbaydi annabaaku taarugol ngol ko maande.

Maayde John Palaiologos hollata maande laawol Islaam, tuma nde Rome fuɗnaange doolee jebbilaade e les laamu Islaam. Taarugol e halkugol Jerusalem kokkata seedeeɓe ɗiɗo e dow Babylon e Rome. Jamaanu Ezekiel, ngu duumi hitaande wootere e feccere, maandinata ɓe Laodicea ɓe salii yiyde e nande ɓatakuru jeertinol wonde ɓe nawetee e maccunga laamɗo rewo. Maande Cestius maandinata ɓe Philadelphia ɓe ndaɗata e laamɗo rewo. Maandeeji ɗiɗi ɗin ngoni e dow ɓatakuru annabaaku ndu woni nder, no 777 Lamech waɗiri non. Gorol e dow gorol, fedde wootere nawetee e maccunga e sahaa taarugol, tee fedde woɗnde ndeen daɗata e junngo laamɗo rewo.

Maayde John Palaiologos ina maandina ɓatakuru annabaaku to boowal, rewa e hollugol darnde Islaam e maande laawol nde ɓe Lamech wonani maande mbaɗetee temmbere. Ɓe ndaɗata ɓen e ɓe nanngatee ɓen e nder wergugol e bonnugol Jerusalem ina teeŋtina wonde ko e maande laawol alfa e nder jamaanu annabaaku mo wergugol ngol jikku feeñata. Ko Lamech-ɓe ɗiɗo ɓen ngoni maandeeji ɗee pelle ɗiɗi. Fedde wootere ina yeɗa Nashville jeertinol, fedde woɗnde ndee ina saloo.

Awa Joomiraaɗo wi'i mo: «Ko ɗum waɗi, kala mo warata Kaayin, yoɓtaare waɗete e makko

> laabi jeeɗiɗi.» Kadi Joomiraaɗo waɗi maande e Kaayin, ngam woto hay gooto mo tawata mo wara mo. Fuɗɗoode 4:15.

Maande Murtugol

Cain heɓii maande murtugol makko. Maande murtugol makko ndee faamaama ko jeertinoore wonande ɓiɓɓe aadama, wonde so ɓe mbarii Cain, ɓe keɓoyay ñaawoore Alla ɓeydiraande laabi jeeɗiɗi. E fannu gooto, maande ndee ena waawi faameede wonde ko Alla waɗani Cain ndeenka, kono e fannu annabaaku, nde yahdii e maande murtugol wonnde jeertinoore e deftere sakkitiinde e Deftere Alla. Maande kulli e deftere Revelation, deftere omega, holliraano e yeru maande murtugol Cain e deftere Genesis, deftere alpha. Jeertinoore suuɗiinde e maande Cain ndee woni wonde kala holliroowo jikkuuji nannduɗi e ɗi Cain, Alla saloto mo tee ñaawat mo kadi. Maande wonnde e Cain ndee yahdii e maande kulli, tee jeertinoore ndee teeŋtini yamiroore haɗoore ñemmbugol murtugol Cain, ɗum ko warugol banndiraawo makko, ngol e Revelation holliraa ko natal kulli. Ñemmbugol ko Cain waɗi ko waɗugol natal Cain. Cain hokkaa ñaawoore timmineteende, ɓeydiraande laabi jeeɗiɗi, tee e yontaare jeegomaɓere gila Cain, Lamech annditii wonde o waɗitii bakkatu baaba makko, kono ñaawoore makko wonoyta cappanɗe jeeɗiɗi ɓeydiraa laabi jeeɗiɗi.

> Lamech kadi wi'i rewɓe makko, Adah e Zillah, Heɗee daande am; onon rewɓe Lamech, kakkilee haala am: sabu mi warii gorko sabu o gaañii kam, e suka gorko sabu o nawnii kam. So Cain yoɓtanaama laabi jeeɗiɗi, tigi Lamech maa yoɓtane laabi cappanɗe jeeɗiɗi e jeeɗiɗi. Fuɗɗoode 4:23, 24.

Aaya ɓennuɗo oo woni arano e laabi tati tan ɗi limooje e Konngol Alla kolliraa e mbaydi soɓɓitagol. Sakkitiiɗo oo ko hono arano oo.

> Ɓay ɗum, Peter ari to makko, o wi'i, Joomi, laabi jelu mi haani yaafaade musiɗɗo am so o waɗii lan junuubu? Haa laabi jeeɗiɗi? Jesus wi'i mo, Mi wi'aali maa, Haa laabi jeeɗiɗi: kono, Haa laabi cappanɗe jeeɗiɗi laabi jeeɗiɗi. Matthew 18:21, 22.

Cappanɗe jeeɗiɗi laabi jeeɗiɗi ko teemedde nay e cappanɗe jeenay, tee e nder taariika diina ena woodi sahaaji tati ɗi kala woni duuɓi teemedde nay e cappanɗe jeenay, e kala heen ina hollira sahaa ƴeewndo. Duuɓi teemedde nay e cappanɗe jeenay ina kolliraa wonande nokkuure seniinde, wonande laamiiɓe e wonande konu. Sahaa laamiiɓe fuɗɗii e moomugol Saul nebam e hitaande 1097 hade Almasiihu, jokki haa e taarugol aranngol ngol Nebuchadnezzar waɗi e konu, tuma nde Daniel naŋaa nawaa e hitaande 607 hade Almasiihu.

Sahaa ƴeewteendi duuɓi teemedde nay e cappanɗe jeenay, mo hokkanooma nokkuure seniinde, fuɗɗii e seningol juulirde mawnde Solomon e hitaande 1006 hade jibbindaade Almasiihu, tee jokki haa seningol juulirde mawnde mahiraande caggal riiweede e leydi e hitaande 516 hade jibbindaade Almasiihu. E ko faati e konu nguu, duuɓi teemedde nay e cappanɗe jeenay ɗin iwri e hitaande 457 hade jibbindaade Almasiihu haa hitaande 34 caggal jibbindaade Almasiihu.

Sahaa iwɗo e ɓatakuru jeertinol baɗte kiita laabi jeeɗiɗi e maande Cain haa e kiita Lamech laabi

jeeɗiɗi waɗaa laabi cappanɗe jeeɗiɗi, ina woni maande sahaa ƴeewndo juutɗo duuɓi teemedde nay e cappanɗe jeenay. Murtugol ngol maande Cain ndee hollata ina holliree wonde ina ɓeydoo seeɗa-seeɗa, ɗum yahdi e daliilu Alla neldiri ndiyam mawɗam ɗam.

> Kadi Alla yi'i wonde bonannde neɗɗo mawnii no feewi e leydi, tee kala ko ɓernde makko miijotoo ko bonɗum tan sahaa kala. Kadi Joomiraaɗo nimsii nde o tagi neɗɗo e leydi, tee ɗum mettini mo e ɓernde makko. Kadi Joomiraaɗo wi'i, Mi momtat e dow leydi neɗɗo mo mi tagi; neɗɗo, e kulle, e ko daaƴotoo e leydi, e colli asamaan; sabu mi nimsii nde mi tagi ɗum-en. Fuɗɗoode 6:5–7.

Lamech mo yontaare jeegomere leñol Cain holliraa wano fedde maandaande e murtuɓe, tawa o seerti e Lamech mo leñol Seth. Lamech'en ɓen ɗiɗo fof, e seedamfaaku maɓɓe, ina kollira timmugol sahaa ƴeewndagol: gooto o e huutoraade limoore 490, goɗɗo o kadi e maayde makko. Kala gooto e maɓɓe ina jogii maandeeji limle ɗi njokkondiri e laawol pooccingol e mbaadi pecce tati ɗe moftal gomɗinɓe foolngal waɗiraa. Lamech mo Cain ina foti e sahaaji tati, duuɓi 490 e kala sahaa, wonande laamiiɓe, nokkuure seniinde e konu, tee Lamech mo Seth ina jogii hatimere limoore jeeɗiɗi, wonande annabiijo, yottinoowo sadaka e laamɗo. Lamech mo Seth ko ɗiɗaɓo e malaa'ikaaɓe tato ɓe Peeññingol sappo e nayi, Lamech mo Cain kadi ko malaa'ikaajo tataɓo holliroowo jeertingol fii nguleeki kii, nataal mum, maande ndee e limoore innde mum. Peeññingol sappo e nayi, aayeeje 9/11, ina hollira ɓe keɓata kuddi Cain.

> Malaa'ikaajo tataɓo kadi rewti ɓe, o wi'i e daande toownde, So gooto rewii kullal ngal e natal maggal, o jaɓi maande maggal e tiinde makko, walla e junngo makko, kanko o yaran ndiyam inabooje tikkere Alla, ɗam rufaa e hoɗorde mone makko tawa ɗam jillondiraaka e hay huunde; o tampinete e yiite e kibiriitu yeeso malaa'ikaaɓe seniiɓe, e yeeso Baalel ngel: E cuurki tampere maɓɓe ƴellata haa poomaa poomaa: e ɓe ngalaa pooftal ñalawma walla jemma, ɓeen rewooɓe kullal ngal e natal maggal, e kala jaɓoowo maande innde maggal. Wahayu 14:9–11.

Peeññingol 15:2 hollata hol ɓe Lamech iwɗo e leñol Seth tinndini:

> Mi yi'i kadi ko wa'i no maayo darpan njillondirngo e yiite: mi yi'i ɓeen ɓe pooli ngamri ndii, e natal mum, e maande mum, e limoore innde mum, ɓe ndarii dow maayo darpan ngoo, ɓe njogii kolluuji Alla. Peeññingol 15:2.

Lamech mo e askol Seth ina maantina damal ngal uddaa e maayde makko. Lamech mo e askol Cain ina maantina damal ngal uddaa caggal duuɓi teemedde nay e cappanɗe jeenay e sahaa ƴeewtagol. Maande Cain ndee ina haanino yi'eede no reentinoore ngam reentaade jikku kolluŋgu sifaaji tati mawɗi e bannge annabaaku. O salii naatde e dewal Alla no Alla yamiri; o holli tikkere mawnde ummoriiɗe e nawliigu, o wari minyum gorko; kadi, e tataɓo, o salii tuubde.

Cain luutno alluwal aranal Jamirooje Sappo ɗen, ngal hollata jokkondiral yimɓe e Alla, tee alluwal ɗimmal hollata jokkondiral yimɓe hakkunde maɓɓe. Maande murtugol makko holli wonde ko o luutoowo sariya, tawa o tuubaani. Cain e Lamech ina kollita dammbugal malaa'ikaajo tataɓo ngal uddaa, e sahaa sariya ñalngu Alat oo mo ɓadii arde. Enoch, Methuselah, Lamech e

Noah ina ngoni maandeeji daartol ngol fuɗɗotoo e arugol malaa'ikaajo arano, mo Enoch woni maande mum, arugol Lamech wano malaa'ikaajo ɗiɗaɓo, arugol Methuselah wano noddaandu hakkunde jemma ndu semmbinta ɓatakuru Lamech, malaa'ikaajo ɗiɗaɓo oo; tee caggal ɗum, Noah, wano malaa'ikaajo tataɓo, ina hollita dammbugal ndiyam-looram ngal uddaa.

Lamech maayii duuɓi jowi hade iluwol ngol, tee ɗum hollata ɗee duuɓi jowi ɗi ngoni maandeeji hade dammugal ngal uddetee e yottugol sariya Alat garoowo ko ɓooyaani oo. Ko e maayde Lamech, tuma nde o waɗi duuɓi 777, maandugol moftal foolngal ngal timminetee. Caggal ɗum, balɗe jeeɗiɗi hade dammugal laana kaan ngal uddaa e baawɗe ɓurɗe tagoore, kulle ɗee puɗɗii naatde e laana kaan.

Ñalnde nde Methuselah maayi ndee ko nde woni ñalnde arannde e ɗeen balɗe jeeɗiɗi. Jeertinoore sakkitiinde hade damal ngal uddude ko ɓatakuru jogiindu pecce ɗiɗi, ɗum woni hollugol kulle e yeeso gite wondude e timmugol annaboore nde waajanoo e nder daartol nguurndam gorko ɓurɗo duuɓi e maayɓe fof. Annaboore ndeen wonnoo e innde Methuselah, nde firti ‘so o maayii, ɗum aray.’

Jaŋtol jeertingol sakkitiingol wonande ɓiɓɓe Aadama ena foti wonde jaŋtol jogiingol pecce ɗiɗi, sabu ko annabaagal waɗɗini, hono no ɗum maandiniraa e balɗe jeeɗiɗi eggugol kulle ɗe puɗɗii e maayde Metusela, e timmingol annabaagal Enok ngal saakanoo rewde e innde ɓiyum. Balɗe jeeɗiɗi eggugol kulle ɗee ena kollira wonde jaŋtol jogiingol pecce ɗiɗi, maayde Metusela e kulle eggooje ɗee, ko jaŋtol maandugol malaa'ikaajo tataɓo. Yesu ena hollira joofirde fuɗɗoode sahaa kala, tee e Feeññingol, malaa'ikaajo tataɓo oo e Feeññingol sappo e jeetati ena jokkondiraa e daande ɗimmere nde woni e aaya nay, hono no noddaango hakkunde jemma ngoo jokkondirnoo e jaŋtol malaa'ikaajo ɗiɗaɓo. Jaŋtol jeertingol sakkitiingol ngol ena holliree sahaa kala wonde jaŋtol nder e jaŋtol yaasi, hono no ɗum maandiniraa e jokkondiral annabaagal hakkunde mofte ɗee e maandeeji ɗii e deftere Feeññingol. Jaŋtol jeertingol sakkitiingol ngol e Daniyel sappo e go'o ko jaŋtol rewo e fuɗnaange. Metusela e kulle eggooje ɗee ngonnoo jaŋtol jeertingol sakkitiingol jogiingol pecce ɗiɗi e jamanu Nuhu.

Maayde Lamech, wondude e maande 777, yahdi e fuɗɗoode taarol ngol, tuma nde debbo Ezekiel maayi. Ko ɗon hoolniiɓe ɓe, ɓe leñol Seth woni maande mum’en, mbaɗantee tammbere, tee ko ɗon kadi ɓe leñol Cain woni maande mum’en keɓata maande nde. Enoch wonnoo jeeɗiɗaɓo ummoraade e Adam, tee o hollitata maande laawol alfa e nder sahaa timmotooɗo e yonta cakkitiiɗo e yonta adanɗo, fof maantinirtee e limgal jeetati. Lamech’en ɓe ɗiɗo fof kollitata timmoode sahaa ƴeewndagol, tee maayde Lamech hollitata damal sahaa ƴeewndagol uddaangal e fuɗɗoode taarol ngol.

Enoch wonnoo ko alfa daartol annabaaku, tee o haani annditinde omega daartol annabaaku, sabu ɗum ko tilas annabaaku. Omega oo ina holliraa ko pittaali jeetati ɗi iwri e winndere hiiɗnde ndee yahde e winndere hesere ndee tawa ɗi meeɗaani maayde. Enoch e pittaali jeetati ɗiin meeɗaani yiyde maayde hade mum'en hewtude e leydi hesiri ndii. Winndere hiiɗnde ndee timmii e nder balɗe jeeɗiɗi eggugol kulli, tee winndere hesere ndee fuɗɗii e balɗe jeeɗiɗi ɗe alaa toɓo. Rewti e ɗuum, gila ñaande sappo e jeeɗiɗi e lewru ɗiɗaɓuru, toɓo toɓii balɗe cappanɗe nay e jemmaaji

cappanɗe nay. Ndiyam ɗam jokkii foolde e hoore leydi ndii balɗe teemedere e cappanɗe jowi, haa e ñaande sappo e jeeɗiɗi e lewru jeeɗiɗaɓuru, nde laana kaan darii e hoore pelle Ararat.

Lebbi Jowi

E tayɾe jeenayi e Hollitaare ena woodi seedeeji ɗiɗi fii lebbi jowi, kadi e tayɾe ndee ena woodi haalaaji annabaaku tati ceertuɗi ɗi jowitii e sahaa. Lebbi jowi adanɗi ɗii kollaa e aaya jowi; lebbi jowi ɗiɗaɓi ɗii ngoni e aaya sappo, tee duuɓi teemeɗɗe tati e cappanɗe jeenayi e go'o e balɗe sappo e jowi ngoni e aaya sappo e jowi. Aayaaji 5, 10 e 15 ɗii kollita haala annabaaku fii sahaa e dow Islaam, e seedeeji ɗiɗi fii lebbi jowi e fuɗɗorde sahaa annabaaku oo. Aayaaji 5 e 10 fof kollita sahaa lebbi jowi, ɗum waɗi, gorol e dow gorol, so aaya jowi e aaya sappo renndinaa, ina ngadda sappo e jowi. Ko ɗum waɗi, lebbi jowi adanɗi ɗii ko 15, tee duuɓi teemeɗɗe tati e cappanɗe jeenayi e go'o e balɗe sappo e jowi kollaa e aaya 15. Deggondiral e mahngo aayaaji 5, 10 e 15 kollita limgal sappo e jowi laabi ɗiɗi, tee e aayaaji ɗiɗi adanɗi ɗii, ɗi so renndinaa ngadda sappo e jowi, ena woodi haalaaji annabaaku ɗiɗi ɗi kala heen jowitii e sahaa duuɓi teemedere e cappanɗe jowi.

Aaya sappo e jowi ina hokka konngol annabaaku baɗngol e sahaa duuɓi teemedde tati e cappanɗe jeenay e go'o e balɗe sappo e jowi. Almasiihu maabii sappo e jowi e nder aayaaji tati, tee e huutoraade sahaa annabaaku hollaaɗo e nder ɗiin aayaaji tigi, O seerndii limoore 15 nde ɓeydondiral aaya jowi e aaya sappo hollata, ngam waɗde sappo e jowi laabi ɗiɗi so nde hawrondiraama e aaya sappo e jowi. Caggal ɗum, Almasiihu gasnirii konngi annabaaku tati ɗi njokkondiri ɗin fof e balɗe sappo e jowi.

Ko hare Nineveh nde waɗi e hitaande 627 woni caabi faamde tayɾe ndee; duuɓi jowi caggal mum, e hitaande 632, Mohammed maayi, maayde makko fuɗɗini annabaagu adanngu ngu lebbi jowi. Duuɓi sappo caggal maayde Mohammed, konuuji Persia bonnaama, tawa ɗum yahdi e ko Mohammed wiynoo, wonde laamuji ɗiɗi ɗin, Persia e Rome, fof maa ɗi poole. Ko ɗuum waɗi tayɾe jeenay e Feeññinannde fuɗɗortoo e doggol daartol fuɗɗoongol e hare Nineveh hakkunde Persia e Rome. Duuɓi jowi caggal ɗuum, Mohammed maayi, maayde makko fuɗɗini noon duuɓi teemedere e capanɗe jowi ɗi aya jowi. Duuɓi sappo caggal ɗuum, Persia foolaama e hare Nahavand e hitaande 642. Islaam noddii hare Nahavand “foolere poole.” Duuɓi sappo e jowi adiiɗi ɗi tayɾe jeenay e Feeññinannde kollata ko sahaa duuɓi jowi ɗi duuɓi sappo rewti. Annabaagu sahaa sakkitiingu gasii ñalnde 11 lewru Ut 1840. Balɗe sappo hade ɗuum waɗde, Josiah Litch saaktini haala makko ngal o hesɗitini, baɗte ko arata, wonde dowrowal Ottoman maa gas. Balɗe sappo e jowi sakkitiiɗe ɗe Islaam e tayɾe jeenay e Feeññinannde ceerndiraa e gollal Josiah Litch, e balɗe jowi, ɗe balɗe sappo rewti, sabu Jesus huutortoo fuɗɗoode sahaa kala ngam hollude timmoode.

En njokkitay ɗee piiji e winndannde aroore ndee.